

projectes més definits per bé que poc o gens consolidats. Posats en aquesta tessitura de les complexes relacions entre l'art i la literatura, potser s'hauria pogut anar una mica més a fons en el grau de responsabilitat que els contactes amb la poesia popular tenen en la descoberta dels murals romànics. Cal atribuir també a l'interès per Pijoan i a la formació artística de Blasco el fet que el context literari que emmarca l'epistolari, tot i no ser secundari, no rebí un tractament més ampli o, en algun cas, més equilibrat (segons com, resulta excessivament detallat i anecdòtic el report de la relació Maragall-Pujols-Pijoan i peca d'escàs el de la relació, per exemple, amb Ors o amb Giner de los Ríos).

L'engrescament de Blasco per Pijoan potser també és responsable que la lectura que fa de les cartes de Maragall no sigui una lectura nova. Que sigui, fins i tot, una lectura més *pijoaniana* que la del mateix Pijoan. Maragall hi apareix, així, inqüestionable i inqüestionat. Idealitzat. Mitificat. S'insisteix en la idea de Pijoan com a deixeble, motor, esperó, nou Soler i Miquel, etc. I potser no es va prou a fons en els deutes de Maragall (reconeguts en més d'una ocasió) respecte de Pijoan pel que fa al procés de gestació (no tant a l'abast i al sentit més generals i universals) de la teoria de la paraula viva. Blasco no hauria trait, ans el contrari, el seu objectiu prioritari –Pijoan–, si hagués tret més partit, per exemple, de la conferència *La cançó popular catalana* que Pijoan va dictar a l'Orfeó Català l'estiu de 1903 abans d'anar-se'n cap a Itàlia, dos mesos abans que Maragall llegís l'*Elogi de la paraula* a l'Ateneu. Gaziol ho va formular de manera contundent l'any 27 a «La Vanguardia»: «*Maragall fue un Pijoan rico y Pijoan fue un Maragall pobre.*»

Hi ha un aspecte, però, en el qual aquesta equació no és vàlida: el de la utilització i el sentit de la llengua, decididament favorables a Maragall. No és el moment ni el lloc d'entrar en la discussió si aquestes cartes (totes les cartes?) han d'ésser considerades com a creació o com a docu-

ments; però potser sí que paga la pena de fer una última reflexió sobre els criteris que n'han regit l'edició. Criteris que, com s'ha dit abans, respecten el text com a tal, però que modifiquen el seu suport visual, això és, el sistema ortogràfic.

Anna Maria Blasco opta per una edició que no és del tot paleogràfica ni tampoc del tot modernitzada segons la normativa actual. Decidir-se per «pujant pe' l'Arno» en lloc de «pujant pel Arno» a l'original; unificar les formes pronominals *l'hi, l'hi i l'hi* en la forma *lhi* quan corresponen a un sol pronom o que la forma *l'i* passi a *l'i* quan correspon a dos pronoms, no són opcions que –com es pretén– facilitin la feina al lector (d'altra banda, s'ha de tenir present que el destinatari d'aquest tipus d'edicions no és, en principi, el lector corrent). Antinormatiu per antinormatiu, potser haurien estat preferibles les particulars solucions de Pijoan i de Maragall que, al capdavall, ho escrivien com ho escrivien perquè ningú no els havia dit *encara* com ho havien de fer. I convé insistir-hi: hi ha bons escriptors, escriptors mitjans i escriptors dolents. I ésser un bon escriptor no passa per l'ortografia. Però convencional per convencional, el total respecte als originals hauria servit per a diferenciar l'ortografia de Maragall de la de Pijoan, ara unificades, i hauria contribuït a estalviar una feinada –la mateixa feinada que ha tingut Anna Maria Blasco– a altres persones interessades en aquests aspectes lingüístics.

Després d'haver llegit aquest llibre se'n confirma, si és que en quedava algun dubte, que les cartes de Maragall formen part –i no precisament una part petita– del seu corpus literari; amb la mateixa categoria que els poemes, els articles, els assaigs o les narracions. Es confirma la personalitat impressionant de l'home d'acció que havia de ser Pijoan. Es confirma, finalment, que les cartes creuades els van servir –com a Leopardi la poesia– per «*esplorare il proprio petto*».

GLÒRIA CASALS

Assumpció ESTIVILL I RIUS, *L'Escola de Bibliotecàries. 1915-1939*. Barcelona, Diputació de Barcelona amb la col·laboració de la Universitat de Barcelona, 1992. 508 ps.

No costa gaire de constatar que, dins l'àmbit de la historiografia catalana, n'és la vessant més desatada la de la història de les institucions.

Per a explicar-nos una tal precarietat, cabria especular potser amb la instintiva reacció de rebuig dels catalans a heurèsses, fins i tot en el plànol purament teòric

i retrospectiu, amb uns organismes d'ordenació social esdevinguts majoritàriament aliens i hostils a partir de la data infausta del 1714.

Però aquesta suposició no bastaria ni de molt a donar raó del fet que una tal negligència hagi afectat també l'estudi d'institucions inequívocament catalanes i, doncs, sovint creades per gent del país ben al marge de les directament vinculades al poder d'estat.

Es cosa de no dir, per posar només uns pocs exemples, que no puguem disposar encara d'una bona història de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. O que allò de més sòlid i actual que és possible de llegir avui dia sobre els Jocs Florals calgui rastrejar-ho en l'excel·lent estudi d'Irmela Neu-Altenheimer, *Sprach- und Nationalbewußtsein in Katalonien während der Renaissance (1833-1891)* (Barcelona 1989).

Un pic situats ja en el nostre segle, és cert que comptem amb la considerable i sempre útil baluerna en vint volums de la *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936* d'Alexandre Galí, però cal ser conscients que aquesta —reblerta de multiplicitat de dades de varia mena i amb una manifesta voluntat inventarial que no la fa tanmateix estèlvia d'una acusada ideologització— fou concebuda al capdavant en qualitat d'obra de partida per a tot de monografies sobre els diversos àmbits que abasta, i que unes tals monografies, en la immensa majoria dels casos, resten encara avui dia per fer.

Així, per continuar amb l'adduïment d'exemples significatius, no hi ha cap història digna de ser considerada tal sobre l'Institut d'Estudis Catalans. I és només de fa uns quants mesos que tenim la possibilitat d'accedir a una aproximació històrica a l'Orfeó Català (la de Roig Rossich editada per les publicacions de l'Abadia de Montserrat el març d'enguany), per bé que distem encara de disposar de res de semblant sobre el Liceu, per remetre'ns a un altre cas d'ordre anàleg.

Pallien parcialment aquesta penúria obres com la *Història de la Diputació de Barcelona* editada en tres volums el 1987 a cura de diversos autors coordinats per Borja de Riquer; o com ara la de Guillem-Jordi Graells sobre *L'Institut del Teatre. 1913-1988. Història gràfica*, apareguda el 1990, i que, com s'afanya a remarcar l'autor en l'escrit proemial amb què l'encapçala, en cap cas no constitueix un «estudi minuciós i sistemàtic», ans més aviat una «història basada en la documentació gràfica», en la qual, doncs, el text, altrament prou interessant, no passa de ser tot so-

vint sinó una simple explanació verbal d'aquesta.

En qualsevol cas, el balanç quant a nombre i rigor de les aportacions fins ara existents en el camp de la història de les institucions deixa encara bastant a desitjar, segons veiem.

Per això un estudi del rigor i de l'exhaustivitat com l'aquí ressenyat, ultra el valor intrínsec que té per al coneixement aprofundit del seu objecte —la història d'una institució en el seu moment capdavantera i emblemàtica, l'Escola de Bibliotecàries, d'ençà la seva fundació el 1915 fins a l'acabament de la Guerra Civil el 1939—, revesteix alhora una dimensió metodològicament modèlica que hauran de tenir molt present les futures monografies sobre el fet institucional al nostre país.

L'autora treballa amb la pràctica totalitat del material documental conservat de la susdita escola —sense menystenir quan s'escau el testimoni oral de persones que van viure'n aquella etapa històrica—, sap acompanyar-lo d'una rica bibliografia específica sobre el moviment bibliotecari així com d'una de genèricament vàlida sobre el context històric de l'època, i reïx a relacionar-ho tot plegat, a tall d'indispensable norma contrastativa, amb els estàndards de l'American Association of Library Schools i, en definitiva, amb el sistema biblioteconòmic nord-americà, sens dubte el més avançat del món.

El resultat, com bé indica en el seu ajustat pròleg M. Carme Mayol i Fernández, és un llibre, on «no hi ha cap afirmació gratuïta: totes les afirmacions que es donen, l'anàlisi de les circumstàncies històriques i polítiques, les valoracions dels fets i de les persones, el diagnòstic sobre l'orientació docent, la descripció de l'ambient humà..., tot hi és documentat i justificat».

Una tal erudició, però, no està en cap cas renyida amb una decidida voluntat reivindicativa. La simpatia evident de l'autora per aquell moviment de reformisme burgès que fa possible, entre tantes altres coses, el sorgiment d'una institució com l'Escola de Bibliotecàries, no la duu a postergar el factor *classe* davant el factor *nació*; així, si aquest es pot veure ocasionalment realçat més del compte (com és el cas de la pomposa i genèrica afirmació amb què s'inicia el cap. 2, p. 87), això no obsta perquè es concedeixi a aquell altre la importància deguda i, doncs, perquè s'analitzi acuradament el *status* del treball femení en general i el de la feina de bibliotecària en particular (ps. 61-67), tot fent una contribució important, des de la perspectiva indicada, a la història de la

incorporació de la dona al treball qualificat retribuït.

Les diferents etapes de l'Escola, per bé que estudiades amb el mateix grau d'objectivitat i dedicació, és evident també que, com no podia ser altrament en una història intel·lectualment crítica com aquesta, són vistes des d'angles valoratius diferents: no era el mateix el període fundacional, coincident amb la Mancomunitat, o el que s'encetaria amb l'adveniment de la República i fins a l'acabament de la guerra, que el període comprès sota els anys de la dictadura primoriverista i, no cal dir, que el que arrencaria de la victòria franquista; i l'autora prou que s'encarrega de demostrar-ho factualment amb tot de dades i arguments que, a més de perfilar amb precisió els clars-obscurs per què passa l'Escola durant tots aquells anys, vénen a afegir noves complecions a esdeveniments sonats com ara el cas Ors (ps. 154-158) o el cas Dwelshauvers (ps. 111-112 i 158-161), o bé a fer possible un coneixement més circumstanciats de tot allò que de negatiu va significar el *Directorio* per a la vida institucional i educativa de Catalunya (cap. 3, ps. 179-264).

La ciència i la passió que de manera indestriable caracteritzen la cultura catalana, per dir-ho en l'encertada formulació de Badia i Margarit, troben així en aquest llibre, impecablement editat, un exponent d'allò més il·lustratiu.

Entre les remarques a fer-li, caldria potser destacar, de preferència, les següents.

La destinació originària del treball, concebut i realitzat d'antuvi com a tesi doctoral per a ser llegida en una universitat nord-americana, fa que les introduccions històriques al començament de cada capítol, tot i com resulten de cenyides i enquadradors, traspuïn de vegades aquell to divulgatiu mig fet d'obvietats i de redundàncies propi de quan es pensa més en un lector estranger que no pas en un d'indígena.

És interessant per a la comprensió de la gradual consciència existent durant la segona dècada de segle sobre la importància d'una política bibliotecària en aquest país l'article d'A. Arderiu i Pasqual aparegut sota el títol de *Les Biblioteques Municipals* a la revista de Manresa «Cenacle», núm. I (desembre de 1915), ps. 2-4; Ors se'n féu ressò elogios a la glosa «En una petita revista nova» (16-XII-1915) i, possiblement per indicació seva, l'article aparegué reproduït a «La Veu de Catalunya» el dia 22 de desembre d'aquell mateix any i als «Quaderns d'Estudi», any I, vol. II, núm. 2 (març de 1916), ps. 134-138. És aquesta una referència breu però no menys digna de ser tinguda en compte en un treball

que, com el d'Assumpció Estivill, incideix de ple en l'anàlisi de la política de creació de les Biblioteques Populares en aquest país.

En aquest mateix sentit, cal observar també que l'autora es pronuncia en termes massa taxatius sobre la no política seguida en aquest àmbit per l'*altre* país.

És cosa absolutament certa que «aquest programa d'acció per a l'establiment de biblioteques [populares, durant la Mancomunitat], modern per a la seva època i amb influències dels països més avançats en la matèria, no tindria parangó a la resta de l'estat fins ben avançada la dècada dels anys trenta» (p. 47). Però resulta potser excessiu afirmar conclusivament que «a la resta d'Espanya no hi ha cap altre projecte similar [al de les biblioteques populares] fins al pla estroncat de 1937» (ps. 75-76).

En efecte, Estivill sembla ignorar els decrets reials d'Alfons XIII, de 10-xi-1911 l'un (publicat a la «Gaceta de Madrid» el dia 16 del mateix mes i any, ps. 358-359), i de 22-xi-1912 l'altre («Gaceta de Madrid, dia 24 del mateix mes i any, ps. 510-511), en virtut dels quals es disposava, en el primer, la creació de «dos bibliotecas populares modelos, una en Madrid y otra en Barcelona», i en el segon, després de reconèixer implícitament el fracàs de l'anterior iniciativa, l'establiment a Madrid de «Bibliotecas populares, especiales».

Al marge de l'eixutor textual de tots dos decrets i de llur en part mancat compliment, és important en ambdós casos la *Exposición* que els precedeix, signada pel titular corresponent del Ministeri d'Instrucció Pública i Bellas Artes, Amalio Gimeno i Santiago Alba, respectivament, per tal com traeixen una sensibilitat força acusada, si més no en l'àmbit teòric, sobre la urgència d'un tal projecte fundacional a Espanya i esbossen un mínim programa d'organització i de funcionament de les tals Biblioteques Populares, de les quals se n'inauguraren unes quantes amb èxit més que relatiu a partir ja de 1915.

D'altra banda, per bé que en anàleg sentit, Estivill, que coneix i cita oportunament l'obra d'Hipólito Escolar *La cultura durante la guerra civil* (Madrid 1987), no para esment en l'obra d'aquest mateix autor *Historia de las bibliotecas* (Madrid 1985), cosa que l'impedeix tant de considerar allò que aquest diu sobre la tal «consolidación de las bibliotecas populares» a Espanya (ps. 459-464 de l'*op. cit.*) –consolidació altrament més que precària–, com allò que apunta sobre «el movimiento bibliotecario catalán» (ps. 464-469 de l'*op. cit.*) –sense dir-ne res que no sapiem però amb l'interès derivat de l'òpti-

ca espanyola i, per tant, insòlita, des de la qual se'n parla.

En un ordre tot diferent de coses, importa de precisar l'afirmació segons la qual «la tardor del 1937 moria la bibliotecària del Centre de Lectura de Reus a causa d'una bomba que esclatà prop de l'edifici» (p. 357).

Aquest bombardeig es produí efectivament el 17 de setembre de l'any consagrat, i la bomba –una de les moltes que aquell dia vomità l'aviació franquista sobre la capital del Baix Camp– encertà de ple el casal de l'entitat, que en resultà greument malmesa, fins al punt que, segons detalla Pere Anguera a l'obra *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana* (Barcelona 1977), ps. 183-185, nombrosos intel·lectuals signaren un manifest de rebuig davant aquella renovada mostra de barbàrie, publicat a «La Vanguardia» l'1-X-1937, alhora que s'iniciava una recaptada de fons per a subvenir a la reconstrucció de l'estatge social del Centre (veg. també Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villarroya i Font, *Catalunya sota les bombes (1936-1939)*, Montserrat 1986, ps. 40-42).

La noia morta en el transcurs d'aquell bombardeig al Centre de Lectura es deia Regina Figuerola i Rebull, i per bé que era qui tenia cura de la biblioteca en la seva condició d'«auxiliar de servei», no havia

cursat els estudis de bibliotecària (cosa fàcilment corroborable si consultem l'apèndix B de l'obra que ens ocupa, dedicat al llistat de les alumnes ingressades i alumnes graduades de l'Escola, i on enlloc no consta el seu nom). La insuficient preparació tècnica que potser es derivava d'aquest fet, però, no fou tanmateix obstacle perquè complís sempre amb el seu deure fins a l'últim moment, i que la mort l'atrapés mentre encara endreçava els llibres que els lectors havien deixat cuitacorrens damunt les taules així que havia sonat l'alarma, tal i com es desprèn de nombrosos testimonis orals de l'esdeveniment (veg. també les memòries de Xavier Amorós *L'agulla en un paller*, Barcelona 1985, ps. 62-64).

Són aquestes unes matisacions que no minven gens ni mica el més que considerable gruix de l'«estudi comprensiu» (són paraules de l'autora, p. 19) dut a terme per Assumpció Estivill sobre l'Escola de Bibliotecàries; amb ell, diu haver-se proposat mostrar el seu «respecte a les dones i els homes que la feren possible» (p. 26). No cal ni dir com hi ha reeixit amb escreix i com, tot fent-ho, ens ha fet participar també als seus lectors d'aquest més que merescut respecte.

JOSEP MURGADES

Joan Manuel TRESSERRAS, «D'Ací i d'Allà». *Aparador de la modernitat (1918-1936)*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 1993. 244 ps.

«D'Ací i d'Allà». *Aparador de la modernitat* –versió remodelada de la tesi doctoral que Joan Manuel Tresserras va presentar a la Universitat Autònoma de Barcelona l'any '89– és, alhora, producte d'una llarga dedicació personal a l'estudi del *magazine* i exponent d'un vast projecte de recerca, compartit amb altres professors, que planeja escatir les peculiaritats catalanes de la configuració d'allò que ells anomenen la «societat de comunicació de masses».

Deixant de banda l'olor d'encens que desprèn un estudi guardonat per partida doble (Premi Extraordinari de Doctorat de la Facultat de Ciències de la Informació del curs 1988-89 i Premi d'Investigació sobre la Comunicació de Masses [1989]), el llibre suscita altíssimes expectatives d'ambició i rigorositat així que s'enfilen les primeres planes. «Aquest treball –escriu l'autor– pretén restituir la veritable importància de la publicació i establir la seva significació durant les transformacions culturals que, en els anys

vint i trenta, condicionaren la construcció de la societat catalana de comunicació de masses» (p. 9) i ens assegura, encara, que provarà d'esbrinar les raons per al posterior oblit de la revista.

A la pràctica, el treball s'organitza en base a un estricte seguiment cronològic de la publicació. La via, elemental i sensata, proporciona –a desgrat dels fils que queden per lligar– una acceptable panoràmica de la història extrema de «D'Ací i d'Allà»: dels canvis de formats, de directors, d'empreses editores, etc. Tocant als continguts, però, aquest seguiment minuciós –revelador d'un buidatge pacient i acurat– comporta algunes limitacions. La morosa dissecció de sumaris i articles que ocupa capitols sencers del llibre voreja sovint el risc de la dispersió i fa opac l'hipotètic eix interpretatiu que hauria de vertebrar l'estudi. És cert que l'inventari prolix permet al lector detectar grans línies d'evolució com ara el progressiu domini dels materials gràfics sobre els escrits, la recurrència d'alguns temes o l'im-